

УДК 94(477.83/.86):329

Ігор РАЙКІВСЬКИЙ

ЄВГЕН ПЕТРУШЕВИЧ В ОЦІНЦІ ГАЛИЦЬКИХ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІВ (1918–1920 рр.)

У статті висвітлюється політична діяльність одного з лідерів Української революції, президента ЗУНР Євгена Петрушевича в оцінці галицьких соціал-демократів, що брали активну участь у боротьбі за національно-державну незалежність і соборність України в 1918–1920 рр., але перебували в опозиції до політичного курсу уряду ЗОУНР.

Ключові слова: Є.Петрушевич, ЗУНР, УСДП, українські соціал-демократи.

Постать відомого українського політичного діяча, одного з лідерів національно-визвольних змагань 1917–1923 рр., адвоката Євгена Петрушевича до сьогодні не знайшла належного висвітлення у вітчизняній історичній науці. Як стверджує автор нещодавно виданого біографічного нарису про нього О.Павлишин, “грунтовної наукової біографії Є.Петрушевича немає. Дотепер у його життєписах великі лакуни”¹. Наукову й суспільно-політичну цікавість викликають різні аспекти життя і багатогранної діяльності Є.Петрушевича, зокрема, його взаємини з галицькими соціал-демократами, що брали активну участь в українській революції, але перебували в опозиції до урядових структур ЗУНР². Автор статті поставив за мету розкрити постать Є.Петрушевича в оцінці українських соціал-демократів у Галичині, що були організаційно об’єднані в Українську соціал-демократичну партію (далі – УСДП), утворену ще в 1899 р. на початку формування партійно-політичної системи краю.

В умовах, коли над Австро-Угорською імперією наприкінці Першої світової війни нависла загроза розпаду на окремі національні держави, українська парламентська репрезентація в жовтні 1918 р. скликала у Львові нараду, на якій було утворено Українську національну раду (далі – УНРада). УСДП делегувала до складу УНРади сім членів: чотири з Галичини (як парламентського посла С.Вітик, М.Ганкевич, О.Крупа, А.Чернецький) і три з Буковини (Г.Андріяшук, О.Безпалко, В.Сороневич)³. На першому засіданні УНРади, що відбулося в ніч з 18 на 19 жовтня 1918 р., соціал-демократи виступили за негайне об’єднання українських земель Австро-Угорщини з Наддніпрянською Україною. Однак більшість в УНРаді, в основному представники УНДП та УРП, проголосували за створення Української держави на етнічних українських землях Габсбурзької монархії. На з’їзді мужів довір’я (Конституанті) 19 жовтня, у зв’язку з проголошенням рішення УНРади, М.Ганкевич виступив з опозиційною заявою від імені УСДП. Він піддав критиці позицію більшості, яку підтримував Є.Петрушевич, закликав до злуки “усіх українських земель – між іншими українських земель Австро-Угорської держави – в одну державу”. УСДП обстоювала вибори парламенту – Українського національного сейму, проведення соціальних реформ, вільний розвиток культури національних меншостей і допущення Української держави на післявоєнну мирну конференцію⁴.

Соціал-демократи домагалися обговорення заяви М.Ганкевича, у той час як голова зборів націонал-демократ Є.Петрушевич зайняв протилежну позицію. За спогадами К.Целевича, “счинився такий крик, що всяка дискусія була неможлива”⁵. У відповідь на ухвалу зборів про створення західноукраїнської держави фактично під егідою австрійської корони соціал-демократи вийшли з УНРади⁶. Отже, УСДП перейшла в опозицію до ухвали УНРади про створення західноукраїнської держави й виступала за негайне об’єднання зі Східною Україною. Натомість керівництво Ради на чолі з Є.Петрушевичем мотивувало свою позицію міжнародними обставинами, насамперед підтримкою США права народів Австро-Угорщини на самовизначення, у той час як аналогічне право за народами Російської імперії не визнавалося. Один з прихильників платформи УСДП, у 1918 р. студент, згадував: “Ми не визнавалися в тонкостях політики, але безумовна злука нам здавалась кінцевою...”⁷.

1 листопада 1918 р. владу у Львові, а невдовзі по всій території Східної Галичини перейняла УНРада. Українські соціал-демократи взяли активну участь у національно-демократичній революції. Так, у перші ж дні збройного виступу загинув член Львівського партійного комітету М.Голубець, а відомі діячі УСДП В.Старосольський та Є.Гуцайло потрапили в полон до поляків⁸. Учасник листопадових подій 1918 р. М.Гуцуляк згадував: “Листопадовий Чин змобілізував і об’єднав ... галицьких українців, тобто всі їхні партії, в одну українську державницьку громаду, чого не можна було ніяк довершити на Великій Україні”⁹. Незважаючи на ідейні розбіжності з Є.Петрушевичем і проводом УНРади, УСДП підтримала проголошення на уламках Австро-Угорщини Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), виявила поступливість і пішла на компроміс у процесі формування органів державної влади. Партія увійшла до першого уряду ЗУНР – Державного секретаріату, очолюваного націонал-демократом К.Левицьким (А.Чернецький був державним секретарем праці й суспільної опіки, а М.Парфанович – заступником секретаря шляхів)¹⁰. Соціал-демократи розгорнули діяльність у місцевих адміністративних органах ЗУНР: С.Вітик став головою, а І.Калинович – секретарем повітової УНРади в Дрогобичі¹¹, О.Устияновичу було доручено вести “справи робітництва” у Станіславській повітій УНРаді¹².

Однак польсько-українська війна поділила УСДП на дві частини: одна з них діяла на території ЗУНР зі столицею в Станіславі, бо Львів поляки зайняли вже 22 листопада 1918 р., інша ж – під польською владою. Л.Ганкевич, один із лідерів УСДП, стверджував, що партія, “хоч розбита була тодішніми стратегічними лініями на два табори, які не могли бути в злуці, все ж таки проявляла замітну діяльність і брала живу участь в будівництві нашої державності..., докладаючи всіх зусиль, щоби на Україні був заведений справжній демократичний мир і порядок”¹³.

В єдиному таборі галицько-українських партій УСДП відстоювала об’єднання ЗУНР з Наддніпрянською Україною, у якій до влади в грудні 1918 р. прийшла Директорія і було відновлено УНР. Перша сесія розширеної УНРади 3 січня 1919 р. у Станіславі одногосно прийняла рішення про злуку, зачитане соціал-демократом С.Вітиком. Водночас соціал-демократи практично підтримали кандидатуру Є.Петрушевича, який був обраний президентом УНРади ЗУНР шляхом таємного голосування (наскільки відомо, лише по одному голосові отримали С.Вітик і С.Голубович)¹⁴. УНРада після виступу президента, згадував націонал-демократ Л.Цегельський, “єдиними устами і єдиним серцем” заспівала національний гімн “Ще не вмерла Україна”¹⁵. 4 січня С.Вітика обрано членом Виділу УНРади – постійного колективного голови держави, а також одним із чотирьох заступників Є.Петрушевича. Соціал-демократ О.Устиянович став заступником секретаря канцелярії УНРади¹⁶. Діячі УСДП увійшли до делегації в складі кількох десятків представників від ЗУНР, направлених УНРадою до Києва для юридичного оформлення злуки¹⁷. Отже, у перші місяці після проголошення ЗУНР, коли відбувалося перейняття українцями влади в краї, лідери соціал-демократів, незважаючи на ідейні суперечності з керівництвом новоствореної держави, особисто Є.Петрушевичем, в єдиному таборі національно-державницьких сил Галичини підтримали державотворчі процеси.

Злука ЗУНР й УНР в єдину Українську державу була урочисто проголошена 22 січня 1919 р. у Києві, а наступного дня її затвердив Трудовий Конгрес як вищий законодавчий орган УНР за участю делегації УНРади. Голова Конгресу галицький соціал-демократ С.Вітик після проголошення злуки від імені УСДП уперше відкрито заявив про опозицію до УНРади й Державного секретаріату. Л.Цегельський згадував, що член делегації ЗУНР, направленої для юридичного оформлення об’єднання, С.Вітик “від самого приїзду до Києва ... зайняв ... становище, що Західня Україна має негайно ввійти в склад зцентралізованої Української Народної Республіки без застережень, зрікаючися своєї автономії, ... а признаючи безпосередню та беззастережну владу уряду Директорії”. УНРаду й галицький уряд він уважав за “реакційні, буржуазні”¹⁸. УСДП підтримувала діяльність соціалістичного, ідейно спорідненого уряду УНР, сподіваючись, за влучним висловом радикала М.Стахіва, “при соціалістичнім уряді в Києві ... свого рішального впливу в краї після переведення централізації”. Увечері 22 січня 1919 р. на спільному урочистому засіданні уряду Директорії УНР і президії делегації УНРади С.Вітик домагався, щоб “був утворений спільний уряд у Києві”¹⁹.

Отже, у супереч прийнятому УНРадою рішенню УСДП дотримувалася централізаторської концепції злуки, вимагала ліквідації автономних структур влади Є.Петрушевича та формування єдиного в Україні уряду. Керівництво УСДП усвідомлювало, що при існуючій на Наддніпрянщині розстановці політичних сил до керівництва прийде лівий, соціалістичний уряд, у зв'язку із чим позиції партії в Галичині зміцнюватимуться²⁰. Від цього часу критичне ставлення галицьких соціал-демократів до політики Є.Петрушевича поступово радикалізувалося, особливо після того, як Польська держава захопила всю територію Галичини влітку 1919 р. й уряд та армія ЗОУНР були змушені виїхати за Збруч.

На перешкоді дійсному об'єднанню УНР і ЗОУНР стала агресія проти Української держави Польщі, радянської Росії та Добровольчої армії генерала А.Денікіна. Відступаючи дедалі більше під тиском більшовиків, Директорія на початку лютого 1919 р. залишила столицю УНР – Київ. Водночас наростали кризові явища в суспільно-політичному житті ЗОУНР, що було пов'язано, насамперед, із погіршенням матеріальних умов життя народу через суцільне знищення краю в ході безперервних воєнних дій з 1914 р. Становище ускладнювалося зовнішньополітичними обставинами, зокрема, підтримкою Польщі країнами Антанти й невдачами на польсько-українському фронті, поразкою військ Директорії та захопленням Наддніпрянщини більшовицькими військами. Поступово посилювалася ліва опозиція до уряду, а навесні 1919 р. у ЗОУНР навіть виникла нестабільна ситуація.

У цих умовах УСДП перебувала в опозиції до керівництва УНРади й Державного секретаріату ЗОУНР. Усього в засіданнях УНРади станіславівського періоду скликання в першій половині 1919 р., за підрахунками львівського дослідника О.Павлишина, брало участь 125 депутатів, із них до УСДП належало 14 осіб. Серед 168 депутатів з жовтня 1918 р. до червня 1919 р., партійність яких вдалося встановити, до УСДП входило 24 особи, тоді як абсолютну більшість становили націонал-демократи й радикали (загальний список УНРади, з урахуванням членів буковинської делегації, кооптованих осіб львівської делегації та низки діячів станіславівського періоду, нараховує 195 позицій)²¹.

Політику УСДП на парламентській арені визначали, передусім, голова партії (з 1914 р.) В.Темницький, О.Безпалко, С.Вітик та О.Устиянович. Соціал-демократи піддали критиці політичний курс Є.Петрушевича, зокрема, у соціально-економічних питаннях. Так, орган повітової УНРади в Дрогобичі газета “Дрогобицький листок”, що перебувала під впливом УСДП (її редактором був соціал-демократ І.Калинович)²², прямо писала: “Дотеперішня політика Державного Секретаріату ... не змінила в нічому внутрішній лад в душі правдивого демократизму..., не проявляє ... зрозуміння пекучих соціальних реформ, яких домагається само сучасне життя, ... його робота зводиться до перемальовування таблиць на синьо-жовту краску...”²³ УСДП передбачала розв'язання соціальних проблем робітництва через установаження в Українській державі соціалістичного ладу. “Український пролетаріят бореться не тільки за національні ідеали, але також і за соціальні, маючи на перешкоді дрібну українську буржуазію, – сказав О.Безпалко. – Наша влада, при допомозі пролетаріату, мусить будувати державу для пролетаріату..., на соціалістичний лад”²⁴.

Водночас УСДП підкреслювала безперспективність орієнтації політичного проводу ЗОУНР на “буржуазну” Антанту. О.Безпалко стверджував на засіданні УНРади 26 березня 1919 р., що “у всіх державах Антанти прийде до голосу ще робітництво”. З іншого боку, відзначалося, що “не можна легковажити собі більшовиків”, які утворили “сильну державу на півночі”²⁵, а тому “від большевизму і занепаду може увільнити Європу тільки мир”²⁶. УСДП обстоювала підписання мирної угоди між УНР і радянською Росією. Щоправда, ставлення УСДП до політики більшовиків в Україні було в цілому негативним. “Україна веде і буде вести війну ... з московським большевизмом, – писав “Дрогобицький листок”, – бо він є ворогом ... самостійної Української держави”²⁷. Газета УСДП “Наша мета” вважала, що большевизм послаблював “соціал-демократію, яка стремить (прагне. – *І.Р.*) до реформи дорогою демократизму, опертого на волі широких мас”. Підкреслювалося, що розширення сфери впливу російських більшовиків було небезпечне “з двох сторін: ... соціальної і національної. Большевики хочуть перевести свою програму дорогою насилля, без огляду на волю і згідність українського

народу. Під національним оглядом шкідливі большевики тим, що вони відносяться до України ... ворожо, як і попередні буржуазні правління, ... хочуть так само поневолити Україну...²⁸

Можливо, УСДП, усвідомлюючи загрозу для України з боку радянської Росії, домагалася підписання договору з більшовиками швидше з тактичних міркувань, як альтернативу до політики С.Голубовича. Про це, зокрема, свідчить орієнтація В.Темницького – міністра закордонних справ УНР із квітня до серпня 1919 р. – на держави Антанти²⁹. Загалом УСДП виступала як парламентська ліва, соціалістична опозиція до уряду ЗОУНР. В.Темницький сказав на засіданні УНРади 28 березня 1919 р.: “Наша політика мусить йти на ліво, на ліво і ще раз на ліво”³⁰. За словами газети УСДП “Вперед”, до “нового світа є лише одна-однісінька дорога: на ліво!”³¹

УСДП стала єдиною парламентською партією в ЗОУНР, яка перебувала в опозиції до політики Є.Петрушевича. Щоб здійснювати політичний тиск на уряд, соціал-демократи ініціювали створення в грудні 1918 р. легальної опозиційної організації – Селянсько-робітничого союзу (далі – СРС). Головою СРС був маловідомий до того в політичному житті Д.Дем’янчук, а його заступником – робітник-залізничник соціал-демократ Є.Оліярник. Програму й статут Союзу прийняла конференція повітових представників СРС 16 лютого 1919 р. у Станиславові. Засідання пройшло під проводом соціал-демократів: О.Устиянович був обраний головою, а О.Безпалко проголосив політичну доповідь. У ній прямо говорилося, що політика держав Антанти спрямована проти самостійності України. Діяльність уряду ЗОУНР охарактеризували у виступі як “політикування гуртка людей”, щоб “тільки оправдати своє вороже становище до злуки”. Доповідач закликав до створення в Україні робітничо-селянського уряду, “сильної одноцільної державної влади”: “Як пролетар Франції й Англії має сказати своє рішуче слово, так і наші селяни і робітники скажуть...”³² На основі виступу О.Безпалка конференція ухвалила резолюцію, у якій підтримала курс Директорії на проведення “реформ в напрямку початкової соціалістичної перебудови”. Резолюція засудила “завойовницьку політику російської совітської влади...”³³

Прийнята на конференції програма СРС вимагала “з’єдинення без застереження, як рівні з рівними, всіх українських земель в одну соборну Українську Народню Републіку, з одним центральним правительством”. Водночас метою СРС було “перетворити дотеперішній капіталістично-бюрократичний лад на лад соціалістичний”: забезпечити демократичні свободи, конфіскувати велику земельну власність без викупу, націоналізувати промислові підприємства, затвердити робітниче законодавство – восьмигодинний робочий день, мінімальну зарплату, заборону дитячої праці тощо³⁴. У статуті стверджувалося, що “членом СРС може бути кождий українець” після 20 років, “хто не жиє з визиску...”³⁵

Отже, СРС було створено як національну політичну організацію українських селян і робітників. Союз виступав із соціально-класових позицій проти діяльності Є.Петрушевича як виразника інтересів буржуазних верств населення. Національно-соціалістична платформа СРС передбачала встановлення Української соціалістичної держави. Однак організація не мала чіткої стратегії і тактики. По суті, це був своєрідний “опозиційний центр невдоволених” у ЗОУНР, навколо якого гуртувались усі ліві елементи, включаючи комуністів³⁶. Газета СРС “Республіканець” з кожним номером усе різкіше виступала проти уряду ЗОУНР. Так, спочатку вона закликала галицький уряд негайно здійснити “аграрну та соціальну реформу”, поки “невдоволений народ не вхопиться до боротьби з дотеперішнім ладом”³⁷, але вже з березня 1919 р. ставилися ультрареволюційні вимоги повалення існуючої влади. Різко критично говорилося про політику провідних галицьких партій – УНДП (з кінця березня – Українська народно-трудова партія (УНТП)) і УРП. “Під ім’я “трудолик” підшиваються всякі політичні бандити та соціальні п’явки...”, – зазначав орган СРС³⁸. У газеті відкрито писалося: “Україна не може бути буржуазійна, ... мусить зробити з українського селянства і робітництва грізний соціальний чинник, здібний до клясової боротьби не лиш з ворожими національно, але й власними буржуазійними елементами”³⁹.

Найбільший вплив на політичний курс Союзу в суспільно-політичному житті ЗОУНР мали лідери УСДП О.Безпалко, Є.Оліярник, О.Устиянович, Р.Яросевич та ін. О.Устиянович разом з Д.Дем’янчуком був редактором органу СРС “Республіканець”. 12 із 33 номерів газети (з

9 до 20 включно) вийшли як “соціал-демократичний часопис”. Програма СРС містила соціал-демократичні вимоги створення в Україні єдиного соціалістичного уряду, визнання безперспективності орієнтації на держави Антанти тощо. Утворення й діяльність СРС соціал-демократи використовували з метою політичного тиску на Є.Петрушевича, щоб домогтися реалізації своїх вимог мирним шляхом. Водночас СРС підтримували соціалістичні партії Наддніпрянської України, які були в УНР періоду Директорії при владі⁴⁰.

Однак УСДП не мала виключного впливу на Союз. Соціал-демократична газета “Воля” відверто писала, що “Республіканець” не був “органом партійним, а наші товариші не працювали цілком в тім органі”⁴¹. Лідери партії відмежовувалися від ультрареволюційних закликів СРС. Так, Д.Дем’янчук, голова СРС, писав у спогадах, що соціал-демократи “еволуційними засобами “воюють”, а СРС наставлявся на революційні методи боротьби”. На його думку, коли б ЗУНР “проіснувала довше, то, певно, офіційна частина соцдемократії була би відколосалася від СРС...”⁴² Визнавши, що друкований орган СРС “є заступником селянських і робітничих мас”, газета УСДП “Вперед” водночас висловлювала обурення: “Чому уділ робітника і селянина в формуванні держави має бути революційним актом, ... клич клясовости ... – сліпим?!” Підкреслювалося, що в СРС “неясна і хаотична платформа, ... жадаємо від робітничої газети (“Республіканець”. – *І.Р.*) ясности, щоби не ширити баламуцтва серед робітничих мас”⁴³.

Виснажлива війна на кілька фронтів підривала становище Української держави. З погіршенням бідувань народу й пропагандою діячів соціалістичних партій Наддніпрянщини та Галичини посилювалася ліва опозиція до уряду ЗОУНР. За влучним висловом тижневіка УНТП “Свобода”, “навістила ... країну епідемія лівої орієнтації”⁴⁴. З огляду на дії зовнішнього фактора, зокрема підтримки Антантаю Польщі, катастрофічного відступу Директорії під натиском більшовицьких військ та утвердження наприкінці березня 1919 р. у сусідній Угорщині радянської влади, у краї виникла нестабільна ситуація. Ліворадикальні елементи активізувалися і прагнули до соціальної революції та союзу з більшовицькою Росією.

У цей критичний момент УСДП провела 28–29 березня 1919 р. у Станиславові партійну конференцію за участю 127 делегатів і 29 гостей. Серед них був і голова СРС Д.Дем’янчук⁴⁵. З доповіддю про стратегію зовнішньої і внутрішньої політики УСДП виступив В.Темницький. У його розумінні суть моменту полягала в боротьбі “двох світів”: світу “капіталізму й імперіалізму зі світом демократії”. Перший з них представляла Антанта, а другий – соціалістичні держави сходу Європи. Доповідач підтримав “тріумфальний похід демократичного, визвольного руху й соціальної революції” і вказав на неможливість “входити у воєнний союз з Антантаю проти большевиків”. З іншого боку, він вважав, що російський більшовизм “під покришкою насаджування соціалізму ограблює Україну”, а тому поставив вимогу “припинення війни проти большевиків на основі визнання повної самостійности та суверенности Української Народної Республіки”. В.Темницький засудив політичну орієнтацію Є.Петрушевича “виключно на Антантаю”. Було сказано, що уряд ЗОУНР “не йде ... по лінії інтересів робочих мас...”⁴⁶

Про тактику УСДП доповідав О.Безпалко. За свідченням Л.Ганкевича, він заявив про дотримання УСДП “одноцільного фронту з іншими партіями”⁴⁷. Однак друковані матеріали конференції “з тактичних причин” не розкривають зміст його виступу. Можна припустити, що доповідач обстоював опозиційне ставлення УСДП до УНТП й УРП на засадах парламентської демократії.

У цілому з матеріалів березневої 1919 р. конференції УСДП можна зробити висновок, що партія перебувала в опозиції до політики обох українських урядів – ЗОУНР (С.Голубовича) та УНР (С.Остапенка). Вона домагалася негайного проведення реформ у соціалістичному напрямі й підписання мирної угоди з урядом радянської Росії на засадах визнання незалежності УНР. Щоправда, подальші події засвідчили нереальність цієї вимоги, бо російські більшовики, виступаючи під гаслом “диктатури пролетаріату”, всесвітньої соціалістичної революції, не збиралися визнавати українську державність. УСДП обстоювала створення єдиного в Українській державі соціалістичного уряду. Була розроблена програма боротьби за приход до влади лівих сил на ґрунті парламентської демократії.

30–31 березня 1919 р. у Станиславові за умов різкого загострення суспільно-політичної ситуації відбувся скликаний керівництвом СРС Селянсько-робітничий з’їзд, на який прибуло

близько 1 200 делегатів від 33 повітів Галичини. “Ще задовго до з’їзду, – зауважив один з його організаторів В.Гадзінський, – велась по всій країні посилена агітація проти Національної Ради і Державного секретаріату”⁴⁸. Напередодні його скликання московське радіо навіть повідомило про перемогу в Галичині соціалістичної революції⁴⁹. Однак на самому з’їзді ініціативу захопили соціал-демократи. Р.Яросевич був обраний головою з’їзду, а О.Безпалко, за висловом урядового органу газети “Республіка”, грав на ньому “першу скрипку”, виголосивши доповідь про політичне становище. У ній він обстоював платформу конференції УСДП⁵⁰. Водночас доповідач висунув нові вимоги, що знайшли відображення в політичній резолюції. Вона передбачала включення до складу УНРади 61 делегата з’їзду СРС, мотивуючи тим, що Рада не мала у своїх рядах заступників малоземельних і безземельних селян і робітників, а проведення широких виборів до сейму ЗОУНР вважалося неможливим. Очевидно, партія сподівалася зміцнити свої позиції в парламенті, бо серед делегатів СРС було більше десяти членів УСДП (О.Крутий, І.Кушнір, Є.Оліярник, О.Панас та ін.)⁵¹.

Учасники засідання засудили інтервенцію більшовиків проти УНР і звернулися до уряду радянської Росії із закликом негайно “припинити грабіжницьку війну, ...пошанувати самостійність України і увійти в порозуміння з українськими соціалістичними партіями для забезпечення соціалістичного устрою на Україні”. Бажаючи “увійти в тісні зносини з українським радянським правительством”, з’їзд заявив про делегування трьох представників СРС до Києва, який був тоді захоплений більшовиками. В окремо прийнятій резолюції підкреслювалося: “З’їзд стоїть твердо при тому, що є одна Україна і має бути одно правительтво”⁵². У цілому на з’їзді СРС перемогла поміркована лінія соціал-демократів. З’їзд зайняв компромісну позицію в національному питанні, вимагаючи кооптації до складу УНРади 61 представника Союзу. Водночас делегати прийняли ухвалу з ультрареволюційною вимогою створення єдиного пролетарського фронту. Але на більш рішучі дії керівництво СРС не наважилося.

1–3 квітня 1919 р. на засіданнях УНРади соціал-демократи підтримали рішення про кооптацію представників СРС до парламенту. “Дивіться ... не з формального боку, а з практичної сторони, – переконував О.Безпалко. – З’їзд був висловом того невдоволення, що є в народі, оскільки воно “виявляється в легальних формах, то треба йти йому назустріч, а не перти людей до актів розпуки”⁵³. В.Темницький зачитав відповідну декларацію соціал-демократичної фракції в УНРаді⁵⁴. Однак УНРада відхилила домагання з’їзду, мотивуючи тим, що делегати СРС не були обрані загальним голосуванням. Державний секретаріат заборонив виїзд делегації СРС до Києва на переговори з урядом радянської України⁵⁵. У відповідь нарада представників Союзу 3 квітня 1919 р. обрала виконавчий комітет у складі дев’яти чоловік для реалізації ухвали з’їзду. Головою комітету став лідер СРС Д.Дем’янчук, а його заступником – соціал-демократ Є.Оліярник⁵⁶. Комітет не пішов на відкрите протиборство з УНРадою, закликав у декларації “увесь трудовий нарід до заховання спокою і порядку в ЗОУНР...”⁵⁷.

Ураховуючи критичне становище на фронті весною 1919 р., УСДП проголошувала потребу консолідації національно-демократичних сил і засудила революційні виступи проти уряду ЗОУНР. У зв’язку з повстанням 14–15 квітня 1919 р. у Дрогобичі, яке було підняте комуністами, газета “Дрогобицький листок” писала, що “несовісні, а почасти нерозважні одиниці ... на задах армії піднесли зрадницький меч на власного брата... Тільки в законодатній дорозі, і то поступово, усунути можна лихі пережитки старої системи...”⁵⁸. Газета підкреслювала необхідність “об’єднання всіх суспільних клас і партій під теперішню грізну хвилю...”⁵⁹. На останньому засіданні IV сесії УНРади 15 квітня 1919 р. О.Безпалко прямо заявив: “Ми, соціал-демократи, йдемо разом зі всіма партіями”⁶⁰. Як видно, галицькі соціал-демократи декларували потребу консолідації з національно-державницькими силами Галичини, але на практиці їхня діяльність була спрямована проти політики уряду ЗОУНР, особисто Є.Петрушевича.

Після захоплення всієї території Галичини поляками влітку 1919 р. перспективу боротьби за утвердження української соборної держави підтримувала невизначеність міжнародно-правового статусу краю. По-друге, неясною була ситуація на Великій Україні, де об’єднана армія УНР і ЗОУНР у серпні 1919 р. почала наступ проти більшовиків. У ході наступу українські війська увійшли в конфлікт з третьою силою – Добровольчою армією

генерала А.Денікіна, що в боротьбі з більшовицькою Росією не визнавала права народів на самовизначення. Тимчасовою столицею Української держави стало місто Кам'янець-Подільський, але між двома урядами намітилися розходження в питанні стратегії дальшої боротьби. Директорія й уряд УНР не визнавали Є.Петрушевича диктатором, хоч це повноваження передала йому УНРада 9 червня 1919 р. На протигагу владі президента ЗУНР 4 липня 1919 р. вони створили Міністерство в справах ЗОУНР або Міністерство галицьких справ при уряді УНР, через яке, як було сказано в законі, “відбуваються всі урядові зносини з Галичиною”⁶¹.

Секретаріат УСДП Галичини й Буковини в Кам'янці-Подільському очолював О.Устиянович, який домагався ліквідації влади Є.Петрушевича, дійсного об'єднання обох українських урядів та армій. Практично партія підтримувала діяльність Директорії і вважала Міністерство галицьких справ виразником “спільности влади на цілій УНР”. Головою Міністерства був відомий галицький соціал-демократ С.Вітик. УСДП делегувала діячів до складу соціалістичних урядів Директорії: В.Темницький став міністром закордонних справ, а О.Безпалко – міністром праці в уряді УНР на чолі із членом УСДРП Б.Мартосом, сформованому у квітні 1919 р.⁶²; до уряду наддніпрянського соціал-демократа І.Мазепи в серпні того ж року увійшов О.Безпалко знову як міністр праці, а із жовтня заступником міністра закордонних справ став В.Старосольський⁶³. Протягом серпня-вересня 1919 р. на міжпартійній нараді за участю УНТП, УРП й УСДП соціал-демократи обстоювали входження до Міністерства представників усіх галицьких партій⁶⁴. Однак під тиском трудовиків уряд УНР 19 вересня видав закон про скасування Міністерства галицьких справ до 20 жовтня 1919 р.⁶⁵.

У цей час склалося критичне становище на фронті. Війська А.Денікіна при підтримці Антанти в жовтні 1919 р. зайняли територію Наддніпрянської України. Унаслідок епідемії тифу українська армія, затиснута в “трикутнику смерті” – між російськими білогвардійцями, поляками й більшовиками, ставала небоєздатною. Вихід із цього становища політичний провід УНР і ЗОУНР шукав по-різному. Директорія й уряд УНР виступали за укладення військово-політичного союзу з Польщею, у той час як Є.Петрушевич був схильний іти на порозуміння з А.Денікіним. Партійно-політичне протиборство за умов погіршення зовнішньополітичної ситуації перейшло межі об'єктивності й етики. О.Доценко, старший ад'ютант головнокомандуючого військ УНР С.Петлюри, пізніше писав: “Усі політичні українські партії ... забули про те, що народ не політична партія, що політична програма диктується не волею партій, а волею історії, котру творить народ...”⁶⁶. О.Доценко змушений був визнати, що “боротьба за владу як наших, так і галичан створювала величезний матеріал “помийного характеру” для сторінок преси”⁶⁷.

Українська міжпартійна боротьба особливо проявилася в пресі. УСДП, під впливом якої виходили дві газети – “Боротьба” і “Галицький голос” (орган Міністерства галицьких справ), різко виступила проти політики Є.Петрушевича⁶⁸. У серпні – жовтні 1919 р. вийшло шість номерів “Галицького голосу”, із середини жовтня до 14 листопада – дев'ять чисел “Боротьби”. “...Галичина за шість місяців свого окремішнього існування дала для цілоти України дуже мало, – стверджував “Галицький голос”. – Селянство і робітництво тужило за з'єдиненням всіх українських земель і поносило тяжкі жертви..., але ті інтелігенти, що були у кермі..., держалися, та на жаль, ще й тепер держаться, окремішности, і то в доволі дикій формі... Сума їх політики – се втрата галицької території”⁶⁹. Ще більш категоричну позицію займала “Боротьба”, котра вже в першому номері заявляла: “День відродження галицького народу до самостійного державного життя був рівночасно днем державного злочину української буржуазії та її провідників у Галичині. Галицький нарід ... дістав провідників, яких з глибини душі ненавидів”⁷⁰. УСДП робила свої заяви в умовах різкої полеміки з політичними силами, що підтримували Є.Петрушевича, вони характеризувалися надмірним суб'єктивізмом та емоційністю. “Боротьба”, за влучним висловом О.Доценка, ад'ютанта С.Петлюри, “в немилосердний спосіб ганьбила Петрушевича...”⁷¹. Газета образливо заявляла, що “одна хитка, амбітна одиниця тільки може нанести українському народови шкоди!”⁷² “Диктатура, – підкреслював орган УСДП, – є справжнім злочином проти існуючої національної конституції ЗОУНР”⁷³. Водночас преса УСДП захвалювала Директорію, вважаючи, що тільки уряд УНР “все йшов назустріч визвольному змагання цілого народу”⁷⁴. Відомий галицький радикал О.Назарук, у свою чергу, в

образливій формі зауважив, що публікації “Боротьби” “можна поділити на три пайки: І. Брехня. ІІ. Неуцтво. ІІІ. Лайка”⁷⁵.

Політика УСДП викликала різкий протест у керівних колах ЗОУНР. Командуючий УГА М.Тарнавський у жовтні 1919 р. надіслав голові Директорії С.Петлюрі телеграму, у якій домагався “вислідити редактора часопису “Боротьба” та авторів статей, звернених проти галицького правительства і ... командування”, “поставити їх під воєнний суд”. Однак уряд УНР на своєму засіданні 20 жовтня 1919 р. одностайно підтримав видавництво газети, хоч, правда, і засудив надто різку форму критики Є.Петрушевича. С.Петлюра, зокрема, вважав питання “Боротьби” внутрішньою справою “самих галичан”, а тому було б “наївно з нашого боку примушувати галицьку опозицію в цей момент мовчати”⁷⁶. Голова уряду УНР І.Мазепа стверджував, що УСДП не поширила свого впливу в УГА, “одинокую військовою силою”, що підтримала партію, був практично “загін галицьких залізничників (коло 300 багнетів) під командою І.Сіяка”⁷⁷.

Наддніпряньська Українська соціал-демократична робітничка партія (далі – УСДРП) у міжпартійній боротьбі офіційно не підтримала УСДП Галичини, але у своїй пресі (“Робітничка газета”, “Визволення”, “Воля”) вона також виступала проти політики Є.Петрушевича. УСДРП мотивувала свою позицію тим, що “справи галицькі є діло самого галицького громадянства. ... Ми, маючи певні симпатії і думки з цього приводу, вважаємо незручним вмішуватися у внутрішні спори між галицькими партіями”⁷⁸. Галицька УСДП і наддніпряньська УСДРП 10–12 січня 1919 р. у Києві декларували об’єднання в єдину партію, але на практиці ця резолюція не мала практичних наслідків. Виходячи з факту злуки “українських Республік”, відзначалося в резолюції, VI конгрес УСДРП “вважає необхідним негайне об’єднання обох соціал-демократичних робітничих партій у формі повного злиття”, яку Центральний Комітет мав “представити на затвердження найближчого партійного конгресу”. Щоправда, з огляду на несприятливі політичні обставини, об’єднаний конгрес так і не вдалося скликати, але галичанин С.Вітик і О.Безпалко з Буковини в січні 1919 р. стали членами об’єданого ЦК партії⁷⁹.

Після угоди УГА з А.Денікіним від 6 листопада 1919 р. дійшло до остаточного розмежування між обома українськими урядами. Повернувши свою попередню назву – ЗУНР, галицький уряд, перебуваючи у Відні, захищав галицьку справу дипломатичними методами й сподівався на міжнародне визнання західноукраїнської держави. У свою чергу, уряд УНР пішов на союз із Польщею. Польсько-українська декларація від 2 грудня 1919 р. проголошувала компетенцію польського уряду на розв’язання східногалицької проблеми. 22 квітня 1920 р. С.Петлюра підписав з Ю.Пілсудським Варшавську конвенцію. Проте спільний похід польської армії і військ УНР проти більшовиків в Україні не приніс успіху. 12 жовтня 1920 р. у Ризі було підписано прелімінарний договір, а в березні 1921 р. – мирну угоду, за якими Польща зреклася союзу з УНР і визнала Українську Соціалістичну Радянську Республіку, тоді як радянська сторона – Росія (Російська Соціалістична Федеративна Радянська Республіка) й Україна (УСРР) – погодилися на входження до Польщі Західної України. Ризький мир поховав самостійницькі плани урядів УНР і ЗУНР, правда, останній мав ще надії на дипломатичну підтримку Антанти (до 14 березня 1923 р.), які, однак, галицька соціал-демократія не поділяла.

УСДП різко засудила політику еміграційного уряду Є.Петрушевича й закликала до об’єднання сил у боротьбі за українську державність. В.Старосольський стверджував: “Ми розійшлися з офіційним заступництвом галицької України..., остали в опозиції з нашим домаганням безумовного ... з’єдинення усіх зусиль для оборони нашої державності”⁸⁰. Після розриву між урядами УНР і ЗУНР галицькі соціал-демократи підтримували діяльність соціалістичного уряду Директорії, курс С.Петлюри на польсько-українське зближення. Голова Директорії УНР С.Петлюра вважався гарантом утворення в майбутньому Української національної держави. Газета УНТП “Громадська думка” назвала соціал-демократичний “Вперед” “півофіційним органом уряду Петлюри...”⁸¹ В.Старосольський акцентував увагу читачів газети “Вперед”, що саме “там, за Збручем, вирішується доля Самостійної України”⁸². Програмна стаття в газеті під назвою “Clara paxta, clara amici” (“Славний мир, славні друзі”) обумовила підписання мирного союзу між УНР і Польщею з дотриманням права націй на самовизначення. Передбачалося, що доля “спірних територій” – Східної Галичини, Холмщини, Підляшшя і Західної Волині – буде вирішуватися на референдумі місцевого населення. Водночас було чітко

сказано: “Державна приналежність кількох мішаних повітів не повинна бути перешкодою для улаштування взаємних відносин”. Партія вважала владу Є.Петрушевича в Західній Україні “тільки інтегральною частиною цілоти українського народу”⁸³.

На засіданні УНРади 6 листопада 1919 р. у Львові* позиція соціал-демократів наштовхнулася на гостре заперечення інших галицьких партій, передусім, УНТП й УРП, що підтримували еміграційну діяльність Є.Петрушевича⁸⁴. Зневіра в політику С.Петлюри, який з метою продовження національно-визвольної боротьби пожертвував Східною Галичиною, весною – літом 1920 р. спричинилася до зміни політичного курсу УСДП. Соціал-демократ Р.Домбчевський слушно зауважив, що “неуспіх боротьби за національне визволення ... і національний гніт на українських землях” під владою Польщі переконали керівництво в тому, що були “неправильними самі шляхи і принципи дотеперішньої політичної тактики партії”⁸⁵. Водночас УСДП вважала, що “сама ідея незалежності України не вбита”, і “невдача дотикає тільки переведення, а не саму ідею”⁸⁶. Усе більше в партійному середовищі утверджувалася думка про вузькокласовий підхід до будівництва української державності.

Рубіжною подією в діяльності УСДП стала партійна конференція у Львові 27–28 березня 1920 р. Л.Ганкевич заявив про потребу дати УСДП “ясні директиви під теперішню хвилину загальної дезорієнтації”⁸⁷. У виступі “Міжнародне становище і наша тактика” І.Івашко задля утвердження незалежної соборної соціалістичної Української держави засудив політичну орієнтацію як на Антанту, так і на більшовиків. Доповідь А.Чернецького містила заяву, що партія “має тепер переводити в життя пролетарську соціалістичну політику”. Конференція прийняла резолюцію, у якій делегати закликали “до створення одноцільного українського соціалістичного фронту..., щоби станувши на чисто клясовому, пролетарському становищі”, порвати “всяку політичну коаліцію і кооперацію з несоціалістичними елементами...”⁸⁸ Резолюція повідомляла про необхідність відновлення організацій УСДП “в душі клясової боротьби пролетаріату, під знаменем соціалізму”⁸⁹. Отже, на березневій конференції 1920 р. УСДП уперше поставила вимогу створити “єдиний український соціалістичний фронт” у рамках “одноцільного революційно-соціалістичного фронту”.

Згідно з рішенням березневої конференції УСДП 1920 р., 30 березня А.Чернецький, П.Буняк, Л.Ганкевич і С.Пашкевич подали заяву про вихід з Української національної ради ЗУНР⁹⁰. Водночас 4 квітня 1920 р., ще до підписання Варшавської угоди, соціал-демократ В.Старосольський вийшов з уряду УНР⁹¹. Ця акція була підтримана проводом партії. Головна управа на своєму засіданні 10 червня 1920 р. прийняла резолюцію, у якій підкреслювалося, що партія “не може брати на себе відповідальности за всі наслідки цього договору і тому не бачить можности для представників УСДП брати участь в уряді УНР”⁹². Соціал-демократична преса відзначала недемократичний характер угоди, за якою відходили до Польщі “території з більшістю українського населення за ціну увільнення кількох губерній Придніпрянщини від большевицької влади!”⁹³ Отже, УСДП остаточно розірвала зв’язки не лише з політичним курсом Є.Петрушевича, а й С.Петлюри.

Ідейно-політична криза в УСДП виразно проявилася на партійній конференції 3–4 липня 1920 р. у Львові. В.Темницький проголосив доповідь “Сучасне політичне становище”, у якій домагався, щоб “проти всесвітнього інтернаціонального капіталізму” УСДП виступила “разом з пролетаріатом цілого світу”, й обстоював насамперед “здійснення соціалістичної ідеї”. Доповідач вважав за неможливе в процесі національно-державного будівництва будь-яке співробітництво з “буржуазними, несоціалістичними партіями”⁹⁴. Політична резолюція, прийнята на основі доповіді В.Темницького, оцінила суть історичного моменту – “бій поміж двома... світами: капіталізмом і соціалізмом”. Делегати виступили “проти участі соціал-демократії в коаліційних кабінетах” і “політичної кооперації з несоціалістичними та соціал-опортуністичними партіями”. “Соціалістична Українська республіка, – підкреслювалося в резолюції, – не може мати нічого спільного з державними плянами тих націоналістичних і шовіні-

* Частина членів УНРади, які залишалися під польською окупацією, продовжували виступати як політичне представництво українського народу в 1919–1923 рр.

стичних кругів, які бажають будувати Українську державу на взір теперішніх капіталістично-імперіялістичних держав...”⁹⁵

Таким чином, галицькі соціал-демократи критично оцінювали політику Є.Петрушевича як одного з лідерів української революції. УСДП підтримала “листопадовий зрив” 1918 р. у Галичині, проголошення злуки УНР і ЗУНР, до січня 1919 р. партія, по суті, діяла в єдиному таборі національно-державницьких сил краю. Однак після Акта соборності в січні 1919 р. УСДП відкрито перейшла в опозицію до Є.Петрушевича, що поступово радикалізувалася в умовах польської окупації ЗУНР і надання президенту надзвичайних повноважень диктатора в червні 1919 р. Водночас лідери соціал-демократів підтримували політичний курс соціалістичних урядів Директорії УНР до підписання Варшавської угоди 1920 р. Зневірившись у політичних концепціях Є.Петрушевича й С.Петлюри на середину 1920 р., УСДП не мала виразної політичної стратегії, першою з галицьких партій пішла на відкритий розрив з іншими українськими політичними організаціями в краї. І.Мазепа, колишній голова уряду УНР, наддніпрянський соціал-демократ, у липні 1920 р. після розмови у Львові з лідерами УСДП підсумував, що, на їхню думку, “дальша боротьба з большевиками безвиглядна (безнадійна. – *I.P.*)” і що “режим польський у Галичині далеко гірший, ніж режим на Наддніпрянській Україні під совітською владою”⁹⁶. Газета УНТП “Громадська думка” справедливо писала, що “партія стоїть на розпутьті. Ми ще будемо свідками дальшої еволюції”⁹⁷. УСДП не змогла до кінця виявити державницький підхід у розв’язанні українського питання в період української національної революції 1917–1920 рр.

Ліворадикальна еволюція УСДП, що поєднувалася з посиленням прорадянських симпатій у середовищі соціал-демократів, на початку 1920-х рр. призвела до відкритого переходу партії в комуністичний табір у березні 1923 р. (прокомуністична УСДП на початку 1924 р. була заборонена польською владою), але це є предметом окремого дослідження⁹⁸. Показово, що в умовах проведення політики “українізації” на радянській Україні на радянофільські позиції невдовзі став і Є.Петрушевич, аж доки сталінські репресії і голодомор 1932–1933 рр. не спонукали його до усвідомлення суті радянського режиму. Уперше він відкрито виступив з осудом більшовицької влади лише в 1936 р., тоді ж припинив будь-які контакти з радянськими дипломатами⁹⁹. У свою чергу, відроджена на партійному з’їзді у Львові в грудні 1928 р. УСДП, перебуваючи на демократичних позиціях, у руслі західноєвропейської соціал-демократії, поступово позбулася радянофільських ілюзій, що було також пов’язано з погромом українства в УСРР.

1. Павлишин О. Євген Петрушевич (1863–1940). Ілюстрований біографічний нарис / Олег Павлишин. – Львів, 2013. – С. 6.
2. Діяльність Української соціал-демократичної партії Галичини досліджуваного періоду висвітлювалася у дослідженнях автора (*див.*: Жерноклеєв О. Лідери західноукраїнської соціал-демократії. Політичні біографії / Олег Жерноклеєв, Ігор Райківський. – К. : Основні цінності, 2004. – 283 с.; Райківський І. VI з’їзд – рубіжна подія в діяльності УСДП / І. Райківський // Політологічний вісник : матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. [“Політична думка в Україні: минуле і сучасність”], (Київ, 1–4 лют. 1993 р.). Ч. 2. – К., 1993. – С. 164–174; Райківський І. Політика УСДП і ЗУНР / Ігор Райківський // Міжнародна наукова конференція, присвячена 75-річчю ЗУНР 1–3 листопада 1993 р. : матеріали. – Івано-Франківськ, 1993. – С. 56–59; Райківський І. Галицька соціал-демократія в Українській революції 1917–1920 років / Ігор Райківський // Галичина. – 1998. – № 2. – С. 42–55; Райківський І. Діяльність Української соціал-демократичної партії в ЗУНР (листопад 1918 року – липень 1919 року) / Ігор Райківський // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 1998. – Вип. I. – С. 110–127; Райківський І. Ліворадикальна еволюція УСДП (1920–1924 рр.) / Ігор Райківський // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 1999. – Вип. II. – С. 112–122; Райківський І. Селянсько-робітничий союз у Західній Області УНР / Ігор Райківський // Галичина. – 2001. – № 5–6. – С. 220–225; Райківський І. Національна ідея в діяльності української соціал-демократії у Другій Речі Посполитій / Ігор Райківський // Людина і політика. – К., 2002. – № 5. Вересень–жовтень. – С. 74–83; Райківський І. Взаємини українських соціал-демократів Галичини з Польською партією соціалістичною в Другій Речі Посполитій / Ігор Райківський // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – Вип. 62. – К., 2003. – С. 46–54), а також у кандидатській дисертації “Українська соціал-демократична партія (1918–1939 рр.)” (Львів, 1996. – 20 с.).

3. Діло. – 1918. – 22 жовт.
4. Вперед. – 1918. – 27 листоп.; Лозинський М. Галичина в рр. 1918-1920 / Михайло Лозинський. – Відень, 1922. – С. 31.
5. Целевич К. Перші дні листоп. 1918 року : спомин / К. Целевич // Літопис Червоної калини. – Львів, 1933. – Ч. 11. – С. 9.
6. Ярославин С. Визвольна боротьба на західньо-українських землях у 1918–1923 рр. / Сидір Ярославин. – Филадельфія, 1956. – С. 86.
7. Ф. О. Ш. Листопад 1918 р. / Ф. О. Ш. // Літопис Червоної калини. – Львів, 1937. – Ч. 11. – С. 17.
8. Вперед. – 1918. – 27 листоп.
9. Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на Західніх Землях України зі спогадами і життєписами членів комітету виконавців листопадового чину / Михайло Гуцуляк. – Нью-Йорк, 1973. – С. 140.
10. Лозинський М. Назв. праця. – С. 44; Чернецький А. Спомини з мого життя / Антін Чернецький. – Лондон, 1964. – С. 47.
11. Дрогобицький листок. – 1918. – 12 листоп.
12. Альманах Станиславівської землі : зб. матеріялів до історії Станиславова і Станиславівщини / ред.-упоряд. Б. Кравців. – Т. 1. – Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен, 1975. – С. 128, 129.
13. Ганкевич Л. З минулого нашої партії (Матеріяли до історії УСДП) / Лев Ганкевич // Календар “Вперед”. – Львів, 1920. – С. 31.
14. Ярославин С. Назв. праця. – С. 104.
15. Цегельський Л. Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв’язані з Першим Листопадом 1918 р. / Лонгин Цегельський. – Нью-Йорк ; Филадельфія, 1960. – С. 219.
16. Стахів М. Західня Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923 рр. / Матвій Стахів. – Скрантон, 1959. – Т. 3. – С. 69.
17. Альманах Станиславівської землі. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1985. – Т. II. – С. 238.
18. Цегельський Л. Від легенд до правди... – С. 260.
19. Стахів М. Західня Україна... – Т. 3. – С. 113, 114.
20. Там само. – С. 113.
21. Павлишин О. Соціально-політичний портрет українського проводу Галичини та Буковини в революції 1918–1919 років / Олег Павлишин // Україна модерна. – Львів, 1999. – Ч. 4–5. – С. 226, 227, 228.
22. Koko E. Ukraińscy socjaldemokraci galicyjscy w okresie międzywojennym (1918–1939) / Eugeniusz Koko // Ukraińska myśl polityczna w XX wieku. Zeszyty naukowego Uniwersytetu Jagiellońskiego. – Z. 103. – Kraków, 1993. – S. 129.
23. Куди нам йти? // Дрогобицький листок. – 1919. – 1 трав.
24. Робітничі збори // Республіканець. – 1919. – 20 берез.
25. Република. – 1919. – 28 берез.
26. Нове життя. – 1919. – 28 берез.
27. Франція і Україна // Дрогобицький листок. – 1919. – 4 берез.
28. З України // Наша мета. – 1919. – 25 лют.
29. Koko E. Ukraińscy socjaldemokraci galicyjscy w okresie międzywojennym... – S. 129.
30. Република. – 1919. – 29 берез.
31. Вперед. – 1919. – 23 січ.
32. Республіканець. – 1919. – 22 лют.
33. Там само.
34. Республіканець. – 1919. – 6 берез., 9 берез.
35. Стахів М. Західня Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923 рр. / Матвій Стахів. – Скрантон, 1960. – Т. 4. – С. 98.
36. Дем’янчук Д. Така була дійсність в 1918–1919 роках в Галичині / Дмитро Дем’янчук. – Івано-Франківськ, 1965. – С. 82, 83, 351 (у рукописі).
37. Республіканець. – 1919. – 8 лют.
38. Там само. – 11 трав.
39. Там само. – 16 берез.
40. Ярославин С. Назв. праця... – С. 39.
41. Воля. – 1919. – 17 лип.
42. Дем’янчук Д. Назв. праця... – С. 293.
43. Селянсько-робітничий союз // Вперед. – 1919. – 15 лют.
44. Свобода. – 1919. – 13 трав.

45. Звіт з Партійної Конференції Української Соціал-Демократичної Партії Зах. Обл. УНР, яка відбулася дня 28 і 29 марта 1919 р. в Станіславові. – Дрогобич, 1919. – С. 6, 7.
46. Там само. – С. 7, 8.
47. Ганкевич Л. З минулого нашої партії / Лев Ганкевич // Календар “Вперед”. – 1920. – С. 32.
48. Гадзинский В. Революционное движение в Восточной Галиции (конец 1918 и начало 1919 гг.) / Владимир Гадзинский. – М. ; Петроград, [б. р.]. – С. 50.
49. Република. – 1919. – 6 квіт.
50. Там само. – 5 квіт.
51. Республіканець. – 1919. – 3 квіт.
52. Там само. – 3 квіт., 6 квіт.
53. Република. – 1919. – 3 квіт.
54. Там само. – 5 квіт.
55. Стахів М. Західня Україна... – Т. 4. – С. 103.
56. Республіканець. – 13 квіт.
57. Там само. – 6 квіт.
58. З Дрогобиччини // Дрогобицький листок. – 1919. – 1 трав.
59. Потреба об'єднання // Там само. – 7 трав.
60. Дрогобицький листок. – 1919. – 6 квіт.
61. Галицький голос. – 1919. – 12 верес.
62. Винниченко В. Відродження нації / Володимир Винниченко. – К. ; Відень, 1920. – Ч. III. – С. 289, 290.
63. Вперед. – 1919. – 25 жовт.
64. Боротьба. – 1919. – 19 жовт.; Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. 1917–1921 / Ісаак Мазепа. – Прага, 1942. – Т. II. – С. 110, 111.
65. Галицький голос. – 1919. – 12 жовт.; Мазепа І. Творена держава (Боротьба 1919 р.) / Ісаак Мазепа // З історії української революції / І. Мазепа, П. Феденко. – Прага, 1930. – С. 38.
66. Доценко О. Літопис української революції : матеріали й документи до історії української революції. 1917–1923 / Олександр Доценко. – К. ; Львів, 1923. – Т. II. – Кн. 4. – С. 359.
67. Там само. – С. 78.
68. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття / Ісидор Нагаєвський. – К., 1993. – С. 306; Павлюк О. Від злуки до розриву (Взаємини урядів УНР та ЗУНР у 1919 році) / О. Павлюк // Наука і суспільство. – К., 1994. – № 7–8. – С. 9.
69. Галицький голос. – 1919. – 16 серп.
70. Боротьба. – 1919. – 12 жовт.
71. Доценко О. Літопис української революції... – С. 317.
72. Боротьба. – 1919. – 17 жовт.
73. Там само. – 22 жовт.
74. Там само. – 19 жовт.
75. Назарук О. Рік на Великій Україні. Конспект споминів з української революції / Осип Назарук. – Відень, 1920. – С. 255.
76. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції... – С. 113, 114.
77. Там само. – С. 30, 31.
78. Робітничая газета. – 1919. – 16 жовт.
79. Райківський І. Галицька соціал-демократія в Українській революції 1917–1920 років / Ігор Райківський // Галичина. – 1998. – № 2. – С. 44.
80. Вперед. – 1919. – 24 груд.
81. Громадська думка. – 1920. – 12 лип.
82. Вперед. – 1919. – 24 груд.
83. Там само. – 30 жовт.
84. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДАІЛ України), ф. 581, оп. 1, спр. 113, арк. 1.
85. Домбчевський Р. На розпутьті / Р. Домбчевський // Соціалістична думка. – 1922. – 5 верес.
86. Вперед. – 1920. – 30 лип.
87. Там само. – 31 берез.
88. Там само. – 30 берез.
89. Там само. – 31 берез.
90. ЦДАІЛ України, ф. 581, оп. 1, спр. 113, арк. 16.
91. Słowo polskie. – 1920. – 26 kwiet.
92. Земля і воля. – 1920. – 20 черв.

93. Вперед. – 1920. – 30 квіт.
 94. Там само. – 7 лип.
 95. Земля і воля. – 1920. – 11 лип.
 96. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. 1917–1921 / Ісаак Мазепа. – Прага, 1943. – Т. III. – С. 47, 48.
 97. Громадська думка. – 1920. – 12 лип.
 98. *Детальніше див.:* Райківський І. Ліворадикальна еволюція УСДП (1920–1924 рр.) / Ігор Райківський // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 1999. – Вип. II. – С. 112–122.
 99. Павлишин О. Євген Петрушевич (1863–1940)... – С. 356.

В статтє освещается политическая деятельность одного из лидеров Украинской революции, президента ЗУНР Евгения Петрушевича в оценке галицких социал-демократов, которые принимали активное участие в борьбе за национально-государственную независимость и соборность Украины в 1918–1920 гг., но находились в оппозиции к политическому курсу правительства ЗОУНР.

Ключевые слова: *Е.Петрушевич, ЗУНР, УСДП, украинские социал-демократы.*

The article highlights the political activities of one of the leaders of the Ukrainian revolution, President of ZUNR Eugene Petrushevych in assessing of the Galician Social Democrats, who took an active part in the struggle for national independence and state unity of Ukraine in 1918–1920, but were in opposition to the ZOUNR government political course.

Keywords: *E.Petrushevych, ZUNR, USDP, Ukrainian Social Democrats.*

УДК 94(447) “19”

Михайло СЕНЬКІВ

АКТ ЗЛУКИ ЗУНР Й УНР – ЧЕРГОВА СПРОБА БОРОТЬБИ ЗА СОБОРНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

У статті проаналізовано боротьбу ЗУНР за її злуку з УНР. Показано, що 3 січня 1919 р. Національна Рада прийняла ухвалу “Про злуку ЗУНР з УНР”, а 22 січня 1919 р. у Києві на майдані святої Софії відбулася урочиста церемонія Злуки. Наступного дня Трудовий Конгрес УНР затвердив Маніфест про злуку і ввів до свого складу делегатів Національної Ради. Однак, у зв’язку з тодішніми воєнно-політичними обставинами, ідеологічними розбіжностями між галичанами та наддніпрянцями, а також через відсутність міжнародної підтримки, не вдалося злучити українські землі.

Ключові слова: *Акт злуки, соборність українських земель, предвступний договір, ЗУНР, УНР.*

Питання “соборності” українських земель бере початок від часів середньовіччя, періоду політичної роздробленості земель давньокиївської держави. Ця багатогранна державницька (самостійницька) ідея відображена в концепціях “Руської трійці” і Кирило-Мефодіївського братства. Ідея соборності пронизує теоретичні праці М.Костомарова, М.Драгоманова, В.Антоновича, М.Грушевського, В.Винниченка, Д.Донцова, І.Лисяка-Рудницького та багатьох інших видатних українців¹. Широкою ходою ідея соборності українських земель постала під час Української революції 1917–1920 рр.

Літератури про предмет, що досліджується, якщо підходити до проблеми конкретно, небагато. Узагальнюючих праць досі теж мало. Серед них варто назвати розвідки І.Ходака², В.Кондратюка³, О.Реєнта⁴, і І.Кураса та В.Солдатенка⁵, М.Кугутяка⁶, А.Бедрія⁷, В.Маркуся⁸, В.Боечко⁹, В.Курила¹⁰, М.Сеньківа¹¹ та ін.

І.Ходак проаналізував Акт злуки УНР і ЗУНР, В.Кондратюк – його морально-політичні наслідки. І.Курас і В.Солдатенко висвітлили проблему соборності та регіональності в українському державотворенні в роки визвольних змагань 1917–1920 рр., М.Кугутяк показав проблему соборності в програмах і діяльності західноукраїнських політичних партій 20–30-х рр. ХХ ст.